

Horváth Petra

Brachfeld Olivér esete

Ramón Gómez de la Sernával

Brachfeld F. Olivér (1908–1967) neve hazánkban elsősorban *hispanista* körökben ismert, bár igen *sokoldalú* egyéniség volt¹. Brachfeld személye a spanyol pszichológiatörténetben összefonódik az adleri individuálszichológia és általánosságában – az akkor még újkeletű – bécsi mélylélektani iskola térhódításával Spanyolországban²; neve alatt a madridi *Biblioteca Nacional* több, mint 190 kötetet jegyez. Pszichológiai, szociológiai, irodalmi, filozófiai, és történelmi előadásaival és írásaival nem csupán Európában, ám Latin-Amerikában is ismertté vált a neve: az '50-es évek elején az „*Interamerican Society of Psychology*” elnöke volt.

Brachfeld egyfelől *individuálszichológus* – 1925–1927 között, amikor a budapesti egyetem felvételi kérelmét zsidó származására hivatkozva utasította el, az ifjú Brachfeld Bécsbe utazott, ahol – többek között – *Alfred Adler* tanítványa lett, mely ismeretség a legmeghatározóbb talán mind közül: hazatérte után már a *Magyar Individuálszichológiai Társaság* alapító tagjai közt találjuk³. Másrészt *filológus* – a német, francia, spanyol, katalán nyelvek szerelmese; 1930-ban doktorált a Pázmány Péter Tudományegyetemen, disszertációját a katalán irodalomban és népballadákban fellelhető magyar vonatkozásokról írta⁴. 1931-től Barcelonában telepedett le, ahol a pszichoanalitikus elméletek megismertetésén munkálkodott – főként fordításokkal – így pl. Adler, Jung, Allers írásait elsőként ő for-

dította spanyolra⁵. *Műfordítói tevékenysége* is jelentős. Elsősorban a kortárs magyar irodalom spanyol nyelvű bemutatására törekedett, így – többek között – Zilahy Lajos, Márai Sándor, Karinthy Frigyes, Herczeg Ferenc és Németh Andor műveit ismerhetjük az ő tolmácsolásában; fordított Thomas Mann műveket, sőt Dosztojevskij, Stefan Zweig és François Mauriac írásaiból is válogatott⁶. Több pszichológiai tárgyú kötete jelent meg spanyol nyelven, művei a pszichoanalízis, az egzisztenciál-analitika és a kortárs pszichológia mélyreható ismeretéről tesznek tanúbizonyságot. Írt a magyar történelemről is, többek között az 1956-os eseményeket bemutatva a spanyol olvasóknak, így Brachfeld 1957 után *persona non grata* hazánkban⁷. Spanyol útlevelet sohasem kapott.

„Quasi morientes et ecce vivimur...” – ezekkel a szavakkal ábrázolja Brachfeld a zsidó nép paradox társadalmi, történelmi helyzetét a '30-as évek második felében⁸. „Mint megholtak és ím élők; mint ostorozottak, és meg nem ölttek; mint bánkódók, noha mindig örvendezők; mint szegények, de sokakat gazdagítók; mint semmi nélkül valók, és mindennel bírók.”⁹ *Mélyen gyökerezett, s mégis otthontalan* életüket – alapvető bizonytalanság-élményben gyökerező minden napokat tükröző a brachfeldi tekintet, s ez nem csupán szemlélt, de *megélt* realitás. Brachfeld egy olyan kor gyermeke, mely mind a magyar, mind a spanyol történelem egy forrongó, tragikus átmenetekkel a végletek között csapongó

fejezete – s efféle korszakban élni – Brachfeld szerint – *per definitionem* tragikus: nemzedékek vitális erejét emészti el. Generációkat szabdal széjjel ilyen és olyan *coszmék* igézete, melyeket készen kínál az *átmenetek kora*: ami „tegnap” „igaz” volt, az „ma” már „hamis”¹⁰. Ezek a történelmi „határhelyzetek” egyesekben eltompítják az érzést, míg másokban *kiélezik az elmét* – ez utóbbiak azok, akik azután felvállalják *koruk feladatát*.

Brachfeld Olivér 1931-től, barcelonai letelepedésétől kezdődően rendszeres cikkekben tudósított a spanyol és katalán nyelvű irodalomról a *Nyugat* számára. Brachfeld alapvetően liberális szellemiséget képvisel. Erőteljes kritikai hang jellemzi írásait.

„A kritika nem más, mint az, hogy az igazi motivációt kihalljuk a szövegből” – vallotta Martin Heidegger¹¹. Ám az emberi motiváció gyakorta „többszemes”, miként az a „morális igazság” tornya is Babits szerint¹². Brachfeld cikkeit átszövi egyrészt a magyar és a katalán történelmi sors kínálta analógia, melyre már doktori disszertációjában is kitér érintőlegesen¹³; másrészt pedig a zsidóság és a katalán nemzet, két nagy történelmi múlttal rendelkező, ámde jellegzetesen kisebbségi helyzetű csoport között mutatkozó párhuzam – ez mélységet ad a szavaknak, néhol egészen enigmatikus burokbá zárja a kritika mögöttesét. Sejtet minden esetben, amikor a spanyol és a katalán irodalomról beszél. Minden egyes név, melyet említ: egyben szimbólum is.

A következőkben arra teszünk kísérletet, hogy a brachfeldi kritika mögöttesének egy (és csupán egyik) aspektusát felvillantsuk – még ha csak halovány és meg-megremegő fény sugarával is: mintegy „montázs-technikával” igyekezünk *gondolni* egy korról, melynek erőteljes *ön-kritikai* éle napjainkig példaértékű lehet; ezzel párhuzamosan közelítjük Brachfeld Olivér a *Nyugatban* – 1931 és 1937 között – megjelent írásait¹⁴. Brachfeld *Ramón Gómez de la Sernáról* szóló cikkére fókuszálva, s köréje felfűzve Brachfeld további írásait egy valójában igen nehéz probléma felvetésével szembesülünk, és őszintén megérezhetjük a kint, melyről Babits beszél, mikor egy „meredély széléhez” érkezve „összefogódzást” keres: mi már Babitsba kapaszkodhatunk.

•••

A Nyugat idén száz éves – Brachfeld Olivér is éppen száz éve született. Ramón Gómez de la Serna pedig a százhuszadik életévét ünnepelné most. 1888-ban

született Madridban és 1963-ban, Buenos Airesben halt meg. Író, színműíró, bizonyos értelemben humorista. *Gómez de la Sernát* az 1914-es nemzedékhez szokás sorolni, az „avantgárd” szellemiség egyik úttörőjének nevezik a spanyol irodalomtörténetben. 1932-ben a *Nyugat* számára is írt *Az ünnepélyes elefánt* címmel egy rövid „novellát”¹⁵. Témánk szempontjából ugyanakkor talán nem is annyira lényeges, hogy ki is volt tulajdonképpen Ramón Gómez de la Serna, ugyanis Brachfeld Olivér nyugatos cikkeket egybeolvasva szembeötlő, hogy Brachfeldnek feltűnt (s zavarólag hatott rá) a „*Ramón Gómez de la Serna*”-jelenség, így 1931-től kezdődően szinte mindegyik *Nyugatban* megjelent cikke mögött a „*Ramón Gómez de la Sernák*” kritikája állt.

A kor kritikája *éles*. A brachfeldi kritika *metvőz*. A kritika valójában nem „ama Ramón Gómez de la Serna nevű embernek, írónak” szól, hiszen ő maga *előfutáraként valaminek* eredeti tudott maradni, s az eredetiséghez bizony némi bátorság is szükségeltetik. A probléma valahol ott kezdődik – André Gide szavaival élve – hogy: „megvettem az alapelveket és látnom adatott, hogyan hajoltak az elvek felé az egyes esetek szinte önmaguktól...”¹⁶, avagy miként maga Brachfeld fogalmaz: „a szellemi életnek nincsen nehezéke; könnyű vitorlás, amelyet a divatok szeszélye hajt erre, majd amarra”¹⁷. A brachfeldi kérdés és kritika ilyenformán *talán* abban állhat, hogy *Montaigne*-el parafrázálva rákérdez: képes lehet-e még az ember lojálisan élvezni önmaga létét „ama Kalliász nevű ember” és „a nyertő kacagású barbár [...] árnyéka között”¹⁸?

„A *«Gómez de la Serna»* tulajdonképpen pleonazmus. Ramón: csak így becézik, a keresztnevén, Párizsban, Berlinben egyaránt. [...] Tudomást kell venni róla, mert kortünet. Felelőtlen író. *«Itt ülök a kávéházban. A barátaimat várom, de nem jönnek. A kávéházi asztal márványlapjára addig felelőtlen dolgokat firkantgatok»* – írja egyik sorozat gregueriája elé. (A gregueria: az a műfaj, amelyet a nagy Ramón talált föl, kizárólagossági joggal a maga használatára. Egykét soros pillanatképek ezek, megállapítások, – az aforizma túl sokat mondana – amelyek tüntetnek azzal, hogy nem mondanak semmit. Legfeljebb minden huszadiknak szabad szellemesnek lennie. *«Ha az órák olyan órákat akaszt a boltja elé, amelyen festve van a mutató: a fukarság legmagasabb foka»*. – *«Az utcai nők hasa fehére és hideg, mint a gyíkoké»*. – *«Az evőeszközök lábujjhegyre állnak, ha az égen aeroplán berreg.»* – *«A rádium:*

Isten köpete.» (!) Még a harmincon innen van, de már írt egy tucat könyvet, megszámlálhatatlan gregueriát, cikket, kritikát. Monoklit visel, amelyben nincsen üveg. Ramón eltévesztette a hivatását; tulajdonképpen bohócnak született. Nem hiába írt könyvet a cirkuszról, nem hiába jelenik meg néhanapján maga is a porondon, hogy igazi bohócként szórakoztassa a közönséget. *Clownesco* – «bohócos», írja róla egyik spanyol kritikusa. Többi kritikusat azonban nem idézzük.¹⁹

Tehát „ama Kalliász nevű ember” és „a nyerítő kacagású barbár [...] árnyéka között” Ramón Gómez de la Serna „bohócosnak” tűnik némely kritikusa szerint. A bohóckodás álarca mögött „ama Kalliász nevű ember” bújik meg, aki ritkán tett kérdéssé, lévén „ama Kalliász nevű ember” mindenkor *én* vagyok. „Ama Kalliász” a *mindenkori én* hangján hallatja, s hallja – *megélt* – igazságát. „Ama Kalliász” ugyanakkor előszeretettel zavarba jön, amint „a nyerítő kacagású barbár” árnyéka reávetül. S ha az ember, lett légyen az akár „ama Kalliász”, zavarba jön, akkor bohóckodással üti el a kint, melyet az *árnyék* nekiszeg. Mert „ama Kalliász” ontológiai karakterisztikuma „a kétirányú fényt-adás: a környezet megvilágítása és megvilágítása a saját mivoltának” – írja Szilasi Vilmos²⁰. „Az emberi lét világító volta a legvégső apriori, mely a filozófiának ősi témája, mert a világ fényessége a feltétele annak, hogy bármi is láthatóvá váljék. [...] Minden tettünk elmondja magamagát, mint tény és elmond a cselekvőről valamit, mint életről.”²¹

Az árnyék tehát zavarba ejtő, mert feladatra int. Az árnyék csak a *fény* játéka lehet. A mögötte szemérmesen rejtő neve: *felelőség*. Az emberként létezés: *kötelez*. Lát és láttat. A megértésre törőn: *felelős*. Vagy talán az efféle kérdések – a felelőségről beszélők, s az etikumot implikálók – valóban másodlagossá váltak volna „az ösztönökkel szemben”? A kérdés Babbitstól való, 1928-ból²². „Korunk önző, önzése a szenzációk önzése” – írja²³. „Egész irodalmunk a kímeletlenség jegyében áll” – kiált fel elkeseredetten az író. „Ahol a gondolkodás, ott lakik a lelkiismeret is. [...] A kor lelkét az írástudókban kell keresni.”²⁴ Az újságírás „kész gondolatokat” szállít, panasolja fel. Az írás művészei – Babits szerint, szítják az ember ösztöneit, s mind teljesebb kielésükre csábítanak. Van-e még „princípium”, melynek őrizői lehetnénk? S, ha „lépteink magánügyek”, tartozunk-e még fele-

lősséggel a „világnak” a szóért, a „világnak, melynek kalauzává szegődtünk volt”?²⁵ Elfogadnánk valóban a „legvadabb barbárságokat és szörnyűségeket” természetes gyanánt? „Demokratikus és pragmatista korunk” természetes hozadéka lenne a kérdés: „Mi közünk az egész világhoz kívülünk?”²⁶ Nem maradt volna más nekünk, mint szó-játékokkal való gyermeki játszadozás?

A szó-játék „egyszerű után-mondásra hív, elszakítva a szót eredeti gyökereitől”²⁷. A szó, mely eszköze a láttatásnak elvakul, mert elvakít. „A szó, mely nem láttat, nem is érthető. S így valóban ott tartunk már, hogy nem értjük meg egymás beszédjét sem.”²⁸ Az emberként létezés eredendően nyitott a Másik felé, „nyilván-való” a Másik életek számára is, így „a közösséget önmagában posztuláló”. Az emberi élet *közlés* és *megértés* – Szilasi szerint, „demonstrálja a közös sorsot, a pillanatok, az alkalmak, az elhatározások és eltévelyedések értelmét”²⁹; bír egy, a mélyrétegekben közös bázissal, az összefüggések egy olyan *lehetőséges* rendszerével, melynek tágítása: *a világ* – a valóság és az én kölcsönhatásából megmutatkozó. Ettől az élő erőttől elidegenítve a szavak jelentésüket veszítik. „A szavak, melyeket formális ügyességgel, szabadon lehet ide-oda rakosgatni”³⁰ – halott szavak. „A minden összefüggésből kiszakított igazságok és bálványá váló tételek emfatikus tisztelete” teszi a szellemi életet betegg³¹, mert betegít engem, a *mindenkori ént*.

Minden emberi szó az élet szövetébe ágyazott, átítatja az idő, mert az idő mindenkor *én* vagyok; *én, a mindenkori*. Talán az „abszolút igazság(ok)” kora leáldozott már (?), s tudom – mert *érezem* – hogy körülölel a bizonytalan, ám ezzel együtt *élem*, hogy *az igazság velem-élő*. Ha *ezt* tagadom: *értelem nélküli* a létezésem. Ha *ezt* tagadjuk: *éln-halunk el*. „Az egyszer-lét és halandó lét adja életünknek azt a koncentrátságot, mely az igazság léalapja.” A „végére kell járnom” önmagamnak³², és a feszültség, mely ebből a *kényszerből* fogan tanít meg arra, hogy *végérvényes felelőséggel tartozom* a szóért. A szóért, mely önmagamból születik, amely az igazság(om)ról beszél. *Most*.

„A hamis és a valószínűtlen nyer tért, ha meginog a bizalom a múlt értékeiben, mondtok. Így nem véletlen, hogy Ramón egyik könyvét *«Hamis regények»* töltik ki (*6 Falsas novelas*) [...]”

a hamisításban pedig néha olyan messzire megy el, hogy még a hamisat is meghamisítja.”³³

Az eredendő kérdés: a »Ki vagyok én?« *s még inkább a* »Ki lehetek?« – a *lelküismeret* harcában születő. Meghamisíthatatlan. Meghamisítására tett minden kísérletem: „*öngyilkosság*” lehet csupán. Ez Miguel de Unamuno „*A Másik*” (*El Otro*) című drámájának középpontja³⁴. Amikor írok, mintegy „önmagamon kívül látom” saját magam egy darabját. A kérdés radikálisan az, hogy el tudjuk-e viselni „azt a tükröt”, mely önmagán kívül láttatja az *ént* (*vagy az én-lehetőségeit*)? „A reflexió megöli a közvetlent” – írja Kierkegaard³⁵. Ez gyötrelmem. Megköveteli, hogy mindenkor újraintegráljuk a kivetettet, a szavakba foglalt valónk a megélt önmagunkkal. *Ez feladat. Ez a fel-adott*. Brachfeld a következőt kérdezi – ezzel összefüggésben – és talán mindüktől: *Ki vagy Te*, „Ramón Gómez de la Serna”? A kérdés mélyén egy másik – kételyből, s talán önvizsgálatból születő –, melyet 1927 után oly sokan feltettek³⁶: „Ki vagy Te, aki írsz”? *Mondd, Ki vagy Te, s merre tartasz?*

„Könnyűvérű, az életet mindenek felett szerető fiatalember, aki semmit sem vesz komolyan; legkevésbé az irodalmat. *Dandy, enfant terrible*, humorista. Érdemekben megöszült akadémikusokat az ő nevével lehet a legkönnyebben megijeszteni.”³⁷

„Érdemekben megöszült akadémikusokat” – s talán nem csak őket – könnyűszerrel lehet ijesztgetni „Ramón Gómez de la Sernákkal”, még ha magával *Ramón Gómez de la Sernával* nem is. Szeretjük a „csupasaz tényeket”. *Szó-játékok lehetőségei*. „Beöltöztethetők”. Ott van például a „*Lope de Vega*”-ügy³⁸. Történt ugyanis, hogy egy „fiatal proletáríró” Spanyolországban nem kevesebbre tört, mint annak bizonyosságát adni, hogy Lope de Vega „kommunista forradalmár” volt, s tette ezt olyanformán, hogy „mindössze három darabját pécézte ki bizonyítékul a termékeny szerzőnek valami 400 közül. [...] A jobboldal nagyobb felkészültséggel vindikálja magának a Fénix de los Ingenios-t. [...] Egész folyóirat indult meg Fénix címen.”³⁹ A másik jelentős vitakérdése a kornak – pontosabban az irodalomtörténészeknek – ezzel szoros összefüggésben az (volt), hogy kit tekinthetünk nagyobb jelentőségű, mert *kor-szerű* szerzőnek, s a „kor-szerű” itt már a „politikailag korrektre” is utal(ni kény-

szerül): *Lope de Vega, Calderón*, esetleg *Cervantes*, vagy talán *Tirso de Molina* lenne az? A vitára pontot tehet, – írja Brachfeld – nem nélkülözve az iróniát sem, annak felülvizsgálata, hogy „a Vielschreiber Lope egyetlen szóval sem említi soha az anyját és nőalakjai is papírízűek”⁴⁰. Megjegyezhetjük itt, hogy napjainkra az efféle pszeudo-viták kora leáldozott, bár „az égen is számos olyan csillagot látunk még ragyogni – írja Brachfeld, – amelyeknek a fénye már régen kihűnyt...”⁴¹

„Ramón minderről nem tehet. [...] Mindannyiszor, ahányszor a világ kereke egy nagyot fordul, és úgy látszik, mintha a föld kicsúsznék a művészet lába alól, a bohóckodás, a groteszk és a bizarr szükségképpen üti fel a fejét. A *Chaplinek*, a *Buster Keatonok* és a *Grockok* korszaka [ez, az irodalomban pedig a *Ramón Gómez de la Sernáké*.”⁴²

„Az írástudó az, aki a megláttatást mindennapi kenyerévé tette. [...] Természetes, hogy ezt a feladatot csak akkor tudja teljesíteni, ha maga lát.”⁴³ Ez a feladat csakis akkor teljesíthető, ha az ember, *aki ír és beszél, aki megszólítani tud*, radikálisabb viszonyban áll önnön létezésével, mint bárki más. Felelete akkor tud „mindüktért” (és tulajdonképpen *valakibe*) szólni, ha egyáltalában véve találkozni képes saját *lelküismerete* hangjával, s ha annak kérdéseivel minket is „táncrea hív”. Ki vagyok én? Kik vagyunk mi, akik írunk? *Szókratész* gyilkosai? Követői? Örökösei? *Káin avagy Ábel*?⁴⁴ Melyiket választom *én*? Netán meghasonlottan, a kettő között állok egy válaszüton? Vagy *mindkettő* én lennék *egyként* talán?

„A valószínűtlen és a hamis tartja bevonulását minden téren; a színház és az irodalom terén is. Ramón egy darabja – a *«Középszerű emberek»* – csodák-csodája: megbukik. Ramón siet kijelenteni, hogy tévedett; át fogja dolgozni a darabját. Az volt a hiba, hogy a darab november 18-án játszódik; ezentúl 32-ét jelez majd a színpadon a naptár. Így a szereplők az Idő kategóriáján kívül mozognak majd, a harmadik felvonás közepén a szekrényekből új «középszerű emberek» bújnak majd elő, hogy több ember legyen a színpadon, a primadonna szerepét pedig a legjobb lesz egyszerűen kiradírozni [...]. A közönség [...] pedig csak tapsol mindehhez és isteníti Ramónt.”⁴⁵

A középszerűség általánosítások statisztikai átlaga: a tömeg, a többség metrikus jegye. Az *egyén* azonban az arctalan tömeggel szemben áll: nincs olyan én, amely „belülről szemelve”, *önszántából* azonosítaná magát a tömeg ízlésével és kategóriájával. Az én a mindenkori sokaság, a mások ellenpólusa. A megélt én szükségyszerű kisebbséget jelöl egy társadalomban. Énjének zárójelezésével az ember a tömeg középszerűségébe olvadva *ideiglenesen* elveszítheti arculatát. Hogyan védekezhet ez ellen az az én, aki ír? Miként maradhat az én mint kisebbség önmaga?

Josep Maria López-Picó (1866–1959) katalán költő. „Nem pályázik tömegsikerre. Tudja, hogy ha tárgyilagosan és lelkiismeretesen szolgálja azt, amit értéknek ismert fel, az ilyen munka kárba nem veszhet” – írja Brachfeld. López-Picó szereti a feleségét. „A többi polgártól csak az különbözteti meg, hogy mindezt versben is kifejezi. Azok közé a költők közé tartozik, akik a feleségükhöz írják szerelmes verseiket.”⁴⁶ Könnyed Szépség jellemzi. *Valami elpuvstíthatatlan erő* szövi át a szavait. Érezi „az éveket, a véletlent, a bizonytalan életet”, „vigyázza, hallgatja, hallja” a világ folyását – hangsúlyozza Brachfeld Olivér, ám mindezt képes lehorgonyozni abban az egyetlen *metafizikai értékmérőben*, melyet a *Szerelem* jelent számára. Házastársi Szerelem. Hétköznapi, s mégis a legszebb, – *valljuk meg* – a leginkább *vágyott* Szépség.

Josep Maria de Segara (1894–1961) katalán költő, színműíró. Katalánra fordította Dantét, Shakespeare-t, Molière-t, Gogolt. Egyként tudott létezni, s lélegezni a Földközi-tengerrel, „ez a tengervízzel rokon vér dalol az »Evező és vitorla« dalaiban”⁴⁷. Versei egyéniek. Hangja van. Stílusa, mert helye. A hangja *Valakit* (meg)szólítani képes. A tenger illatát idéző. *Nyitottként* magával ragadó.

„Plato egyik dialógusa sem végződik «eredménnyel» s Aristoteles majdnem mindenütt megelégszik avval, hogy a problémát gondosan kihámozza s a megoldást addig viszi, ameddig éppen megy. Majdnem minden kérdést feleúton otthagya, mintha azt mondaná: ennyit látok: többet nem, akik utánam jönnek, nézzék meg a maguk útjairól, a maguk erőlködéseiből, mit látnak még. Az önfeledezésnek ez a nyugodt fölénye, együtt az őszinteség világosságával és a felelősség páthosztalan páthoszával adja szellemi arcának mondhatatlan derűjét.

A felelősség az emberi foglalkozás mindennapi kenyere, oly mindennapi magatartás, hogy már egyszerű természetességgel kell történnie, úgy ahogy a paraszt megy az eke után és a kovács forgatja a pörölyt. De az őszinte és odaadó fáradozás, mindig életünk szántóföldjét munkálni, úgy ahogy tudjuk, magáért a munka kedvéért, a megmunkálás kedvéért, mert megmunkálni, ellátni, feldolgozni az élet ontológiai lényege, egyben adja az örömet, a derűt, mely minden igaz munka és igaz élet kísérelője. Önfeledezés, őszinteség, felelősség és öröm alkotják az igaz embert, akinek csak egyik exponált képviselője az, akit írástudónak nevezel.”⁴⁸

De hogyan írhatunk még „egész emberként”, őszinteséggel és felelősen, ha körberadírozódik a hely, az idő, az a bizonyos Másik, a „megszóltatott”? Eugenio d’Ors (1881–1954) katalán író, filozófus, művészetkritikus, aki korábban Xenius néven írt (előbb katalánul, majd spanyolul, végül aztán francia nyelven), belátta „Schillerrel, hogy «nagyon szegényes ambíció egyetlen nemzet írójának lenni»”⁴⁹. Brachfeld elgondolkodik ezen, és így folytatja: „A kis nemzet nagy írói nem szokták odahagyni a hájót, mikor egy internacionális, a kis nemzetek íróira anyagilag és erkölcsileg hátrányos kör készül felvirradni Európára a túlzó nacionalizmus korszaka után.”⁵⁰ Érdekes ezzel összefüggésben Babits gondolata: „...ma sok íróról imponáló érdem gyanánt emlegetik válogatás és önkritika nélküli termékenységét, ami minden más korban gáncs lett volna; mintha valóban fizikai erőről lenne szó, ahol a teljesítmény mennyiségét nézzük...”⁵¹ A szó, a primér láttató, lassanként gyökértelenedett volna el? Mennyiségekbe olvadt volna? S ha igen, vajon mi lehet a „mértékegysége”? *Mennyit ér nekünk a szó ma?* Játék lenne csupán? Vagy a Valóság vágya?

„A kor tükre, a művészet, tisztán mutatja minde változásokat. Az »irodalom bukásáról« beszélnek, s csakugyan nyilvánvaló az érdeklődés rohamos megapadása e legszemlembb művészet iránt, melynek legalább eszköze a gondolat. Teljes hatásukat csak azok a művészetek tartották meg, melyek közvetlen és testileg hatnak az ösztönökre: mint a zene, a tánc. A színházakban a színész fontosabb lett a darabnál. S minden művészet napról-napra jobban veszíti azt ami benne szellemi, intelligens, egyáltalán ami speciálisan művészi: harmóniát,

ritmust és kompozíciót; nem ambicionálnán mást, mint az ösztönök mentül nyersebb, mentül primitívebb kifejezését és testi, szuggesztív izgatását... [...] nem logikus az író, ha csekély megbecsülteséről panaszkodik. Ott a Kornak van igazsága, mely őt detronizálja a magaslatról, hova előző századok állították, s helyébe az Aviatikust, a Boxbajnokot, vagy legfőlebb még a [...] táncosnőt helyezi. Maga az író adta az értékskálát ehhez az új rangsorhoz, mikor minden kultúra ideálját a legöztönösebb primitív-ségében [...] – egyszóval valami testi és szinte állati művészetben – keresi maga is.”⁵²

Babits az írástudókhöz a „Világítótorony heroizmusát” tartja méltónak⁵³. A „Bátorság és Remény igéit”. Talán a hitet, hogy még megszólíthatunk, melynek híján értelem nélküli minden beszéd. A hitet, Don Manuel hitét⁵⁴ állíthatjuk például, mely állandó kétségek, kérdések és gyötrelmek között kérdez önmagára, él meg, *tesz valósággá, élővé egy önmagában megközelíthetetlen és kimondhatatlan* princípiumot, az örök-kérdéset, s tanít minket türelemre is – talán.

„José Gaos, a madridi egyetem filozófianára a cordobai Akadémián előadást tartott Maimonides bölcséletéről; az előadás [...] a Revista de Occidente két folytatólagos számában látott napvilágot. [...] Gaos finom elmével elemzi a *Moréh Nebukhim* európai címeit: a *perplexitas* és *Unschlüssigkeit* felelnek meg a legjobban Maimonides szellemének, ha e címet a mi fogalminkhoz akarjuk hasonlítani: *Guide des indécis* lenne franciául a címe és magyarul talán *A tévelygők kalauza* néven kellene a művet emlegetnünk. Mi is ilyen eltévelyedettek vagyunk, mai emberek; mi is hit és különböző elméletek útvesztőjében tévelygünk. «A modern ember a Középkor emberének történelmi meghosszabbítása csupán; ez utóbbi tovább él a modern ember lelke legmélyén. Életünk a középkori élet második hatványa. Ebben az értelemben mi is Maimonides «kisszámú» tévelygői lehetnénk. Közülünk is nem egy érezte már, és fogja még érezni, hogy szelleme hogyan homályosodik el valamely hit és valamely meggyőződés között a válaszüton, olyan hit és meggyőződés között, amelyeket bizvást azokhoz lehetne hasonlítani, amelyek között Maimonides megszorodottjai (t. i. ez is egyik értelme a perplex szónak) igazodtak.»⁵⁵

Válaszüton vagyunk – mint mindig –, mi, az örökké-későn-érkezők, a „megszorodottak”. Mikor végre megérkezhetnénk, és a „végére járhatnánk” annak, ami a legfontosabb nekünk, akkorra elfogy a szó, meghal a lehetőség számunkra. Brachfeld, Babits és Szilasi – 1927 után – erre figyelmeztetnek. *Kötelességre. A szávaik élők.*

JEGYZETEK:

- ¹ Ld. bővebben Brachfeld Péter: Dr. Brachfeld Ferenc Olivér – életrajzi vázlat. in: Brachfeld F. Olivér: *Árpád-bázi Jolánta, Aragónia királynéja*. Hispánia. Szeged, 1993/2001, 91–99.; ill. Anderle Ádám: *A magyar-spanyol kapcsolatok ezer éve*. Szegedi Egyetemi Kiadó, 2005, 116–118., továbbá Harmat Pál: *Freud, Ferenczi és a magyarországi pszichoanalízis. A budapesti mélylélektani iskola története, 1908–1995*. Bethlen Gábor Könyvkiadó, Sopron, 1994, 202–205.
- ² Ld. még Horváth Petra: Brachfeld F. Olivér. Egy magyar individuálpszichológus a spanyol pszichológia történetében. in: *Thalassa* (19) 2008/1, 59–83.
- ³ Vö. Brachfeld F. Olivér: Alfred Adler halálára. in: *Korunk*, 1937, 650–654.
- ⁴ Brachfeld F. Olivér: *Magyar vonatkozások a régi katalán irodalomban és a katalán népballadákban*. Sárkány nyomda, Budapest, 1930.
- ⁵ Ld. M. V. Mestre, H. Carpintero: Unas notas sobre la entrada de Adler en España. in: *Revista de Historia de la Psicología*. 1988. Vol.9. Núm.1. 47–62., ill. U. Oberst, V. Ibarz, R. León: La Psicología Individual de Alfred Adler y la Psicosis de Oliver Brachfeld. in: *Revista de Neuro-Psiquiatria*. 2004/67, 31–44.
- ⁶ Brachfeld fordításairól és műveiről listát közöl: Brachfeld F. Olivér: *Árpád-bázi Jolánta, Aragónia királynéja*. Hispánia. Szeged 1993/2001, 101–108.
- ⁷ Anderle Ádám: *A magyar-spanyol kapcsolatok ezer éve*. Szegedi Egyetemi Kiadó, 2005, 118.
- ⁸ Brachfeld F. Olivér: *Los sentimientos de inferioridad*. Luis Miracale, Barcelona. 1936/1959, 475.
- ⁹ *Pál II. levele a Korintusbeliekhez. VI. 9-10.*
- ¹⁰ Vö. Brachfeld F. Olivér: *Polémica contra Marañón...* Sobs. de López Robert y Comp.ª, Barcelona, 1933.
- ¹¹ Heidegger fenti gondolatát idézi Fehér M. István: *Heidegger és a szkepticizmus (A szkepticus kételyen át a hermeneutikai kérdésig)*. Korona Nova Kiadó, Budapest. 1998, 31.
- ¹² Vö. Babits Mihály: Az írástudók árulása. *Nyugat*, 1928/18, 355–376.
- ¹³ Ld. Brachfeld Olivér: *Magyar vonatkozások a régi katalán irodalomban és a katalán népballadákban*. Sárkány nyomda, Budapest, 1930, 6–7.
- ¹⁴ A *Nyugat* elektronikus változata elérhető: <http://epa.oszk.hu/00000/00022/nyugat.htm>
- ¹⁵ Ramón Gómez de la Serna: Az ünnepélyes elefánt. *Nyugat*, 1932/9–10, 501–502.

- ¹⁶ Brachfeld Olivér: Montaigne aktualitása. *Nyugat*, 1937/4, 293.
- ¹⁷ Brachfeld Olivér: Spanyol nagyságok tündöklése és bukása. *Nyugat*, 1935/ 6, 519.
- ¹⁸ Lásd 16. jegyzet. Az eredeti szövegben a „nyerítő kacagású barbár” egy „moszkvai követ” 1581-ből, akinek „nyerítő kacagása” visszhangzik a „mrevített lábszárú” modern német hadak tömegének nyomában, kiknek „feltartott karja veti előre árnyékát”. – A kritika *eme dimenziójának* tárgyalásába magam nem bocsátkoznék, csupán a teljesség kedvéért említtem meg itt ezt a *nem-elbanyagolbatót*. Vö. 13. lábjegyzet és szöveggörnyezete. Miként azt ott jelzem, Brachfeld a spanyol és katalán irodalomról tudósítva *többről* is beszél. Minden írása „üzenettel” bír. Témánk kapcsán releváns, hogy a századelős (és tulajdonképpen a 19. század közepétől datálható) *katalán nemzeti mozgalmak* gerincét az „írástudók” adták. A katalán nyelv és irodalom szimbolikus harca volt ez az autonómiáért, a katalán művészetek felvirágzásának időszaka. Ld. Anderle Ádám: *Megosztott Hispánia*. Kossuth Kiadó, Budapest, 1985, 106-111., ill. Vicente Cacho Viu: *El nacionalismo catalán como factor de modernización*. Quaderns Crema. Publicaciones de la Residencia de Estudiantes. Barcelona, 1998, 150-158.
- ¹⁹ Brachfeld Olivér: *Ramón Gómez de la Serna*. *Nyugat*, 1931/10, 701–703.
- ²⁰ Szilasi Vilmos: Az írástudók árulása. Levél Babits Mihályhoz. *Nyugat*, 1929/7, 476. Szilasi írása az 1927-es (!) heideggeri „egzisztenciális ontológia” talaján születő, arra hivatkozó reflexió.
- ²¹ Uo. 476.
- ²² Babits Mihály: Az írástudók árulása. *Nyugat*, 1928/18, 355-376.
- ²³ Uo. 356.
- ²⁴ Uo. 357.
- ²⁵ Uo. 362., ill. vö. Brachfeld Olivér: Rafael Alberti vagy a spanyol tolerancia. *Nyugat*, 1935/ 6, 520–521. („Most más utakon járok s lenézem régebbi költeményeimet. De ha benneteket érdekel...”)
- ²⁶ Babits Mihály: Az írástudók árulása. *Nyugat*, 1928/18, 367.
- ²⁷ Szilasi Vilmos: Az írástudók árulása. Levél Babits Mihályhoz. *Nyugat*, 1929/7, 476–477.
- ²⁸ Uo. 477.
- ²⁹ Uo. 477–478.
- ³⁰ Uo. 481.
- ³¹ Uo. 480.
- ³² Uo. 479.
- ³³ Brachfeld Olivér: Ramón Gómez de la Serna. *Nyugat*, 1931/10, 702.
- ³⁴ Miguel de Unamuno: El Otro. in: *Unamuno: Obras Completas III*. Biblioteca Castro. Madrid, 1926/1996. 417–460. Ld. Brachfeld kritikáját: Brachfeld Olivér: Unamuno új drámája. *Nyugat*, 1934./3, 180–181. A drámát feldolgozza még: Csejtei Dezső: Elmúlás és értelem. Heidegger és Unamuno a halálról. *Kellék*, 2001/ 18-19–20, 97–124. Elérhető: <http://kellek.adatbank.transindex.ro/pdf/18-19-20/006Csejtej.pdf>
- ³⁵ Søren Kierkegaard: *Vagy-vagy*. Osiris Kiadó. Budapest, 2005, 69.
- ³⁶ Julien Benda 1927-es könyvét, *Az írástudók árulását*, Brachfeld jól ismerte, és mély nyomot hagyott benne a kötet. Erre építette 1933-ban megjelent *Marañon-vitairatát* is, melynek bevezetője Benda vonatkozó gondolataival indít. Ld. Brachfeld F. Olivér: *Polémica contra Marañon – con una crítica de las teorías sexuales de Marañon, una réplica del Dr. D. Gregorio Marañon, y un epílogo*. Sobs. de López Robert y Comp.ª, Barcelona, 1933.
- ³⁷ Brachfeld Olivér: Ramón Gómez de la Serna. *Nyugat*, 1931/10, 702.
- ³⁸ Brachfeld Olivér: A háromszáz éves Lope de Vega. *Nyugat*, 1935/ 7, 65.
- ³⁹ Uo. 65.
- ⁴⁰ Uo. 65.
- ⁴¹ Brachfeld Olivér: Spanyol nagyságok tündöklése és bukása. *Nyugat*, 1935/ 6, 519.
- ⁴² Brachfeld Olivér: Ramón Gómez de la Serna. *Nyugat*, 1931/ 10, 702.
- ⁴³ Szilasi Vilmos: Az írástudók árulása. Levél Babits Mihályhoz. *Nyugat*, 1929/7, 482.
- ⁴⁴ Vö. 34. lábjegyzet és szöveggörnyezete.
- ⁴⁵ Brachfeld Olivér: Ramón Gómez de la Serna. *Nyugat*, 1931/10, 702.
- ⁴⁶ Brachfeld Olivér: López-Picó. *Nyugat*, 1932/18, 283.
- ⁴⁷ Brachfeld Olivér: Josep-Maria de Segara. *Nyugat*, 1932/18, 282-283.
- ⁴⁸ Szilasi Vilmos: Az írástudók árulása. Levél Babits Mihályhoz. *Nyugat*, 1929/7, 482.
- ⁴⁹ Brachfeld Olivér: Xenius, az író Coriolánus. *Nyugat*, 1932/9–10, 608.
- ⁵⁰ Uo. 608.
- ⁵¹ Babits Mihály: Az írástudók árulása. *Nyugat*, 1928/18, 370.
- ⁵² Uo. 369–371.
- ⁵³ Uo. 376.
- ⁵⁴ Ld. Miguel de Unamuno: Don Manuel, szent vértanú. in: M. Unamuno: *Öt kiöregény*. Nagyvilág Kiadó. Budapest, 1999, 131–183., illetve Brachfeld kritikája: Brachfeld Olivér: Unamuno a ponyván. *Nyugat*, 1931/10, 700–701.
- ⁵⁵ Brachfeld Olivér: Maimonides: Mai tévelygők kalauza. *Nyugat*, 1935/7, 66–67.

